

ROZMOWA CZWARTA

Atena

Córka ojca

Kiedy Zeusa kolejny dzień straszliwie bolała głowa, wezwał na pomoc Hefajstosa. Ten toporem rozbił mu czaszkę, żeby sprawdzić, co jest przyczyną cierpienia. Wówczas z rozbitej głowy wyskoczyła córka Zeusa – bogini Atena, a Niebo i Ziemia-Matka zadrżały. Co symbolizują te niezwykle narodziny z ojca?

Głowa symbolizuje inteligencję i rozum, a więc również kulturę, która jest wytworem ludzkiego umysłu. Świat materii, roślin i zwierząt nie posiada rozumu. Narodzona z głowy ojca bogini Atena symbolizuje kulturę i cywilizację. Wykracza tym samym poza archaiczny model kobiecości symbolizowany przez obraz matki natury związanej z ziemią, wodą, popędami, otchłanią i chaosem. Kobiecość Ateny jest spokrewniona z tradycyjnym wyobrażeniem męskości, w którym rozum i umysł wznoszą ją ponad naturę.

To niezwykle, że w tym patriarchalnym świecie starożytnych Greków Atena była otoczona wielką czcią. Została patronką Aten, z których ówczesi byli tak dumni. Jeden z wczesnych herosów attyckich, zwany Erichtoniosem, umieścił na Akropolu drewniany posąg Ateny i ustanowił Panatenaże – największe i najstarsze święto ku czci tej bogini, w czasie którego odbywały

się liczne igrzyska i zawody, a samej bogini składano w ofierze wspaniałe dar w postaci pięknie haftowanej szaty.

Atena wskazuje pozytywną drogę realizacji kobiety w patriarchalnym świecie. Pozostaje kobietą, ale obficie czerpie z wzorców męskości – intelektu, determinacji i woli. Patronowanie Atenom symbolizuje kreatywność i rozmach umysłu tej bogini. To obraz kobiety zdolnej do wielkich czynów, potrafiącej łączyć zmysł praktyczny z twórczą wizją. Przykłady jej dokonań pokazują, że kobieta może się odnaleźć w męskim świecie i mieć w nim silną pozycję pod warunkiem, że będzie żyła zgodnie z męskimi wzorcami. Owocem dialogu Ateny z męskością jest „płodzenie” kultury, a nie rodzenie dzieci.

Atena współpracuje z mężczyznami, wspiera ich, jak w przypadku Heraklesa, któremu pomogła w wykonywaniu 12 prac stanowiących pokutę za popełnioną zbrodnię. Opiekowała się również innymi herosami: Odyseuszem, Tezeuszem czy Perseuszem. Uspokoila pałających zemstą krewnych zabitych przez Odyseusza zalotników jego żony Penelopy. W czasie walki Perseusza z Meduzą-Gorgoną trzymała wypolerowaną jak lustro tarczę, która uchroniła herosa przed uśmiercającym wzrokiem dzikiej bestii. Potrafiła działać w warunkach silnego stresu, a do tego potrzeba „zimnej” głowy.

Dlaczego bogini pomagała najczęściej mężczyznom i to w bardzo trudnych wyzwaniach?

Atena pomaga mężczyznom, bo zna reguły męskiego świata; posiada duchową wiedzę bezpośrednio od ojca. Kobiety obdarzone rozsądkiem i opanowaniem emocjonalnym, które wspierają mężczyzn, często rozwijają swe talenty dzięki ojcu. W dojrzałej fazie życia te silne psychicznie kobiety przyczyniają się do rozwoju cywilizacji: nauki, techniki, sztuki i organizacji społecznych. One nie boją się kontaktów

z męskim światem, często już w dzieciństwie wolą przebywać w chłopcęcym czy męskim otoczeniu. Cenią mężczyzn zdolnych, wszechstronnie lub wybiórczo utalentowanych, nie zazdroszcząc im wiedzy czy pozycji i nie rywalizując z nimi, jak feministki czy sfrustrowane amazonki. Silny mężczyzna nie jest postrachem dla mądrej kobiety. Jej uczucie i wsparcie dla niego wyraża się w uznaniu jego wartości i jego szlachetnych dążeń.

Ten rodzaj uznania i współpracy kobiety z mężczyzną jest podstawą życia rodzinnego, jak to widać na przykładzie Kory i Hadesa czy Zeusa i Hery. W przypadku Ateny ta współpraca dotyczy bardziej życia społecznego, ona angażuje się w sprawy nie dla swego osobistego uczuciowego szczęścia, ale dla dobra wspólnoty. Udzielając pomocy w rozwiązywaniu trudnych problemów, jakie stają na drodze znanych bohaterów mitologii greckiej, Atena nie myśli o zaspokojeniu swoich ambicji. Nie romansuje z tymi, którym pomaga, nie uzależnia ich od siebie.

W rozwoju emocjonalnym, intelektualnym i społecznym kobiet w typie Ateny dużą rolę odgrywał często ojciec lub dziadek, a potem wiele inspiracji czerpały one z kontaktów z braćmi czy kolegami. Relacje z mężczyznami nie kojarzą się im z zakochaniem czy uprawianiem seksu, ale z przyjaźnią.

Śledząc wyobrażenia starożytnych o Atenie, nie sposób dopatrzyć się wątków typowych dla psychiki młodej dziewczyny. Bogni od chwili swoich narodzin jest silna, dzielna, budzi podziw i respekt.

Zwraca uwagę fakt, że Atena wyskoczyła z głowy ojca nie jako dziecko, lecz jako dorosła kobieta gotowa do działania. Była nie tylko w pełni uzbrojona, ale też wydawała bojowe okrzyki. To typ córki, której ojciec nie traktował jak dziecko, widział w niej partnerkę, cenił za określone wyniki,

wiele wymagał, zwłaszcza samodzielności, dyscypliny, panowania nad emocjami. Ona musiała bardzo wczesnie kierować się rozumem i stawić czoła dorosłemu światu. Musiała być zaradną, mądrą i odpowiedzialną. Jako obdarzona talentami szybko wkroczyła w życie społeczne na Olimpie, towarzysząc ojcu w wypełnianiu „obowiązków”. Nie znając ciepła matki, w ojcu ulokowała wszystkie swoje uczucia.

Matką Ateny była Metis. Kiedy była brzemienna, Zeus ją połknął. W życiu Ateny nie odgrywała większej roli. Mity całą uwagę skupiają na relacji bogini z ojcem.

To odzwierciedla warunki rozwoju w okresie dziecięcym i młodości. Jest to typ córki, w wychowaniu której nie uczestniczy matka. Córka musi sama sobie radzić i szybko wydorosnąć z powodów obiektywnych, na przykład wskutek nieobecności matki, jej śmierci, poważnej choroby, rozwodu czy po prostu słabości psychicznej. Jej opiekunem i wychowawcą jest ojciec. Szukając wzorców, dzieci często pragną naśladować silniejszego rodzica.

Od dzieciństwa uczy się Atena zachowań męskich, bierze przykład z męskiej tradycji i traktuje ją jako wzór do rozwoju własnej tożsamości. Uczestniczy od małego w życiu zawodowym ojca, widzi jego dokonania i pozycję, z tego czerpie inspiracje i chce podobne rzeczy robić w przyszłości. Jeśli ojciec jest naukowcem, biznesmenem, politykiem, dziennikarzem, dyrektorem banku, lekarzem, prawnikiem, zarządza jakąś firmą lub przedsiębiorstwem ona w tym uczestniczy i podpatruje, jak się to robi. Myśli kategoriami społecznymi, biznesowymi, ogólnokulturowymi.

Postawa Ateny nosi wiele cech męskich, ale jest w niej wiele cech wrażliwej kobiecości. Nie tylko w formie pomocy niesionej znanym bohaterom.

Mimo „męskiej” inteligencji Atena zachowuje wrażliwe kobiece serce i wykazuje swoistą godność. Są kobiety,

które towarzyszą mężczyźnie, ojcu czy mężowi, ale chcą też uczestniczyć w jego władzy i sukcesach, a przez to potrafią być zazdrosne i mściwe – takim typem jest Medea, typ zazdrosnej i mściwej hetery. Z zemsty ukarała Jazona, zabijając nawet własne dzieci.

Atena ma tak skonstruowane poczucie własnej wartości, że cudzy sukces czy cudze szczęście – bliskiej czy dalszej osoby – jej nie przeszkadza. Ona potrafi zapanować nad niskimi emocjami. To wynika z jej mądrości i poczucia sprawiedliwości, z tego, że ona myśli społecznie, widzi dobro wspólnoty, a nie tylko swoje własne, egoistyczne. Jak typowa córka królewska patrzy na świat i zmagania zwykłych ludzi z lotu ptaka. Może być wewnętrznie nieszczęśliwa, ale nie miesza swych spraw osobistych z tym, co dotyczy innych lub ma charakter publiczny. Atena pozostaje w cieniu dokonań ojca, afirmuje męski świat, jest męska i stawia sobie męskie zadania. A kiedy staje się dojrzała, przyczynia się do świetności Aten.

Warto dodać, że Atena jest też symbolem nowej jakości władzy. Epoka Zeusa to początek epoki rozumu i tworzenia prawnych regulacji społecznych. Kończy się pożeranie lub zabijanie własnych dzieci przez bogów z obawy przed utratą władzy. Zeus najpierw połknął matkę Ateny, Metis, ale z powodu bólów głowy kazał Hefajstosowi rozłupać sobie czaszkę. Dwuznaczna miłość ojca do córki zatrzymuje lawinę wyniszczających walk między pokoleniami. Odchodzi w przeszłość epoka dzikiej zazdrości i zemsty. To kolejny przykład, podobnie jak w przypadku Kory i Hadesa, że kobiety mają pozytywny wpływ na psychiczny rozwój mężczyzny. Nie wyręczają go, jak typowe matki, ale cywilizują, pobudzają jego rozwój emocjonalny, intelektualny i duchowy. Używając współczesnego języka, najpierw Zeus, a potem Atena wprowadzają zarządzanie kompetencyjne w miejsce dyktatury. Zeus wielokrotnie zmienia negatywne

impulsywne zdanie dyktatora na rozważną decyzję pod wpływem faktów i zdania oponentów. Akceptacja Ateny, której narodziny komplikowały mu życie, czy uwolnienie Prometeusza z niewoli to nie tyle przykłady niekonsekwencji i ulegania okolicznościom, co wyciąganie właściwych wniosków z popełnionych błędów.

Czy kobiety z kompleksem Ateny to te córki, które wspominając dzieciństwo, mówią – ojciec zawsze traktował mnie jak dorosłą? Powtarzał, żebym była dzielna i nie płakała.

Bywa, że w takiej roli występują matki ambitne, niekiedy niezrealizowane zawodowo lub o męskich cechach, które od małego planują karierę córki, w czym może przeszkodzić koncentracja na emocjach. Chcą by córka była kimś znaczącym, by odniosła społeczny sukces. Takie matki kształtują córkę na styl męski. Uczą ją kierowania się rozumem oraz panowania nad ciałem, emocjami i wszelkimi słabościami, jak profesor na uczelni, trener sportowy lub kapitan w wojsku.

Tego typu rolę pobudzającą rozwój córki pełnią jednak zwykle ojcowie. Pomimo miłości, spychają na dalszy plan emocje i tego samego uczą swoje córki. Tak wychowana dziewczyna jest samodzielna, wysportowana, konkretna i zdecydowana. Na tradycyjne wzorce kobiece patrzy z dystansem, czasem pogardą albo w ogóle ich nie zauważa. Nigdy nie płacze, a jeżeli już, to dziwi się, po co są łzy. Zbroja Ateny to blokowanie i nieokazywanie uczuć. Kiedy z powodu problemów emocjonalnych taka osoba pojawi się w gabinecie terapeutycznym, przeprasza, że zawraca głowę, mówi, że zaniedbuje obowiązki i chce uzyskać jak najbardziej konkretne, techniczne wskazówki, które pozwolą szybko odzyskać pełną sprawność. Jeśli po twarzy płyną jej łzy, przeprasza za wstydliwą słabość.

Dlaczego niektórzy ojcowie w ten sposób traktują swoje córki?

Rodzic chce zwykle przekazać swym dzieciom to, co najlepsze, ale niekiedy dziecko służy rodzicom do kompensacji ich deficytów. Jeżeli Zeusa uznać za modelowego ojca, można powiedzieć, że niektóre jego zachowania wynikają z postawy jego żony Hery. To kobieta władczą, zakorzenioną w tradycji matriarchalnej, nieznosząca siły i samodzielnej władzy Zeusa. Tego typu kobieta deprecjonuje swojego mężczyznę i próbuje go zdominować. Wówczas on, nie mogąc swoich potrzeb emocjonalnych zrealizować w związku z partnerką, przenosi je na córkę. Silna więź ojca z córką sprawia, że wiele umiejętności i wzorce siły przejmuje ona od niego. Ojciec ma ją niejako w swej głowie, a nie władczą i zazdrosną żonę. Będąc surowym władcą, kompensuje sobie brak kontaktu z żoną królową poprzez związki z innymi kobietami i własną córką.

Wielu mężczyzn usuwa się na bok z relacji małżeńskich, kiedy żona ciągle ma pretensje i jest z byle powodu niezadowolona. W ten sposób unikają walk i napięć rodzinnych. A swoje serce darują wtedy dzieciom, pomagając im i będąc do ich dyspozycji. Pozwalają im uczestniczyć w dorosłym świecie, wprowadzają je w życie szybciej niż matki, które opóźniają wydoroslenie swych dzieci albo z miłości, albo z lęku bądź potrzeby kontroli.

Ostatecznie tu chodzi o same męskie wzorce, a nie o ojca jako takiego. Jedna z moich pacjentek przestała płakać w wieku około dziewięciu lat, kiedy po raz kolejny matka boleśnie zwróciła jej w upokarzający sposób uwagę, że wrzeszczy się, oglądając bajki czy filmy. Zakpiła z jej emocji, bo sama nie potrafiła okazywać wzruszeń. Tą bolesną uwagę zamieniła dziewczynkę w chłopca.

Atena była jedyną osobą, której Zeus pozwalał używać swojej strasznej broni – pioruna...

...czyli esencji męskiej siły. Piorun symbolizuje światło, wiedzę i moc. Może zabijać lub porażać, ale rozświetla też mroki i orzeźwia powietrze. Dając tę umiejętność córce, Zeus odrywa jej świadomość od naturalnego kobiecego świata.

To przykład wtajemniczenia w wyższe umiejętności, jakie trudno zwykłemu człowiekowi osiągnąć bez specjalnego treningu. Zwykle dzieci nie dostają do ręki skomplikowanych urządzeń. Kiedy ojciec wiele potrafi, wiele widzi i ma duże doświadczenie oraz patrzy z dystansu na życie, ma wiele do przekazania swemu dziecku. Może mu przekazać prawdziwe tajemnice życia, które działają natychmiast. Zeus – jak już mówiliśmy – jest bogiem, który zamyka epokę popędów i archaicznych emocji, a otwiera epokę rozumu, wiedzy i uporządkowanego doświadczenia. Europa i cały zachodni świat do dziś czerpie mądrość z tradycji greckiej, której intelektualny i duchowy rozkwit symbolizuje Zeus. Łączenie teorii z praktyką, pielęgnowanie ciała, sport i higiena jako podstawy zdrowia fizycznego i duchowego, naukowa medycyna, ośrodek leczenia za pomocą modlitw, obrzędów i ziół w Epidauros, uprawianie nauki jako refleksji nad przyrodą i kosmosem, wielość szkół filozoficznych – to przykłady bogactwa, które starożytna Grecja dała Europie i światu. Grecy mędrcy byli niewolnikami u bogatych Rzymian i to oni wzbogacili intelektualnie i duchowo cywilizację, która stworzyła podwaliny pod europejskie prawo, jak też system administrowania oraz organizowania się społeczeństw i państw w Europie. Myśl grecka zabłysła w tworzącym się dwa tysiące lat temu chrześcijaństwie, które przyszło do Europy z Azji. Zeus jest patronem początków tej cywilizacji, symbolem tworzenia społecznej hierarchii opartej na kompetencjach, porozumieniu i głębokiej wiedzy podbudowanej doświadczeniem. Atena otrzymała od

Zeusa „zastrzyk” tej wiedzy i to ona stała się zasłużenie patronką Aten.

Co stałoby się z Ateną, gdyby nie zechciała pójść w życiu męską drogą, którą wskazał jej ojciec?

Gdyby nie przyjęła darów Zeusa, byłaby słabą, nieszczęśliwą kobietą, która walczy z własną matką lub zabiega o jej miłość. Byłaby sierotą, którą nienawidzi matka-macocha Hera, a ona drży na myśl o jej krzyku. Byłaby Kopciuszką, odesłanym do najgorszych prac domowych. Pójście drogą męską stało się dla niej źródłem siły, dało szansę na zrealizowanie talentów i możliwie wszechstronne spełnienie. Ona nie miała alternatywnego wzorca kobiecej tożsamości. Nie było przy niej nikogo, kto wprowadziłby ją w świat kobiet. Jej biologiczna matka Metis została połknięta przez Zeusa. Atena nie pamiętała swojej dobrej matki. W zasięgu wzroku była za to nieustannie jej macocha, Hera, typowy przykład matki negatywnej, surowej i kontrolującej.

Ponieważ jednak Metis była kobietą roztropną, a do tego czarodziejką, Atena otrzymała w spadku po niej naturalną wrażliwość. Dzięki temu odnalazła w sobie ślady delikatności i klasycznej kobiecości, które skryły się pod skorupą męskich cech.

Atena ma w efekcie naturę adrogyniczną. Reprezentuje mądrość i siłę, a z drugiej strony daje Ateńczykom szczerp oliwiny jako dar natury. Można powiedzieć, że w tym geście tkwi esencja jej „ziemskiej” kobiecości. Posiada ona zdolność płodzenia, dawania pokarmu, ale w wymiarze symbolicznym. Będąc od urodzenia dojrzała, rodzi dorosłych i odpowiedzialnych ludzi, którzy tworzą zorganizowane, zdolne do wyżywienia siebie społeczeństwo.

Jednak współczucie nie jest jej najmocniejszą stroną. Wobec innych kobiet potrafiła być okrutna i niesprawiedliwa. Na królowny Herse i Aglauros rzuciła obłąd, księżniczkę Arachne

bezlitośnie ukarała za brak pokory. Czy kobiety z kompleksem Ateny mają problem w kontaktach z innymi kobietami?

Atena nie zazdrości wiedzy i sprawności mężczyznom, ale kobietom tak. Dzięki ojcu zyskała moc i mądrość. Natomiast straciła część „kobiecej” wrażliwości, która daje znać o sobie, kiedy na jej drodze staje przeszkoda trafiająca w jej czuły punkt. Ona nie może ulec własnej słabości; nie wzrusza się, gdy ktoś jest słaby czy bezbronny. Kiedy okazało się, że księżniczka Arachne, z którą Atena rywalizowała o to, która z nich piękniej haftuje, utkała materiał dużo piękniejszy niż Atena, wtedy ta nie oddała rywalce palmy pierwszeństwa i wpadła w szał. Zniszczyła jej pracę, wskutek czego zrozpaczona Arachne powiesiła się. Atena przywróciła jej życie, ale zamieniła w obrzydliwego pająka. To pokazuje, że podrażniona w swojej ambicji bogini jest okrutna i nieprzejednana, kiedy jakaś kobieta jest w czymś od niej lepsza. Kobiety z męskimi cechami postępują tak z konkurentkami na polu zawodowym, biznesowym, jak też urody czy sztuki. Rywalizują nawet z własnym córkami, jeśli podrażniona zostanie ich ambicja, władza czy poczucie szczęścia.

W obliczu przegranej, czując własną niemoc, Atena przemienia się w mściwą, pełną furii dziewczynkę. Podobnie postąpiła z Meduzą. Atena tak pozazdrościła jej urody, że przemieniła ją w monstrum z węzowymi splotami zamiast włosów. Tak manifestuje się negatywny kompleks Ateny, który wyraża się w mściwych emocjach, gdy kobieta czuje się urażona, zagrożona, nieszczęśliwa czy słaba. To prawda, że atakuje ona kobiety, a nie mężczyzn, z którymi żyje w dobrych relacjach. Jej kompleksem jest samorealizacja jako kobiety w bliskim i ciepłym związku.

A może kobiety z kompleksem Ateny w ogóle mają problemy w bliskich kontaktach? Może stać je tylko na to, żeby z kobietami

rywalizować a z mężczyznami współpracować na zasadach partnerskich?

W zasadzie tak można określić kompleks Ateny. Kobiety z tym kompleksem są wrażliwie ogólnie na dobro i sprawiedliwość, ale kiedy chodzi o ich osobiste szczęście, łatwo je dotknąć, rozzłościć, zranić. Dlatego zwykle trzymają się z dala od bliskich relacji.

Bliskie kontakty i związki tworzą się na bazie uczuć. Nieopanowana złość Ateny wskazuje, że nie byłaby ona ani dobrą przyjaciółką, ani dobrą matką. Artystyczny talent Arachne można rozumieć jako uzdolnienie przydatne w tworzeniu bliskich relacji przyjacielskich i ciepłego domu rodzinnego. Trzeba do tego łagodnego serca i cierpliwości. Tworzenie uczuć jest jak tkanie. Sieć powiązań w tkaniu to dobra ilustracja bogactwa powiązań, jakie tworzą się między bliskimi i potrzebującymi się nawzajem ludźmi. Tkanie to szycie szat, w które można ubrać dzieci, obrusów, na których podaje się ciepłe jedło. Mężczyzna, który pragnie założyć rodzinę, zakochuje się w dziewczynie, która potrafi okazać wrażliwe i cierpliwe serce, na przykład tkając długą nić życia. Atena zazdrości tej umiejętności Arachne. Dociera do niej, że nie miała, nie ma i nie będzie miała ciepłego domu rodzinnego. To wywołało w niej furię.

Podobną furią wybuchłaby Atena jako matka, gdyby dostrzegła, jak piękne talenty ma jej dorastająca córka i jakim zainteresowaniem cieszy się ona u chłopców. Okres dojrzewania własnej córki jest testem dla matki jako osoby cierpliwej oraz dawczyni bliskich uczuć i przywiązania. Jeśli jest szczęśliwa, pozwoli córce dojrzewać w kobiecości i będzie wspierać ją na drodze do szczęścia. Jeśli nie, będzie niszczyła córkę i to, co sprawia jej radość.

Atena uwięziła Arachne w postaci obrzydliwego pająka, przez co księżniczka stała się już na zawsze bezwolna wobec bogini.

Atena użyła do tego trujących ziół złowróznej bogini Hekate, za którą wędrowały tłumy wyjących demonów. Czy kobiety z negatywnym kompleksem Ateny w podobnie trujący sposób zniewalają swoje córki?

Szał Ateny i stan zaczarowania Arachne, który prowadzi ją do samobójstwa, to silne stany afektywne. Zaskakują one nagle, kiedy ludzie wpadają w konflikty i sytuacje graniczne, z których nie znajdują wyjścia. Czując bezradność, widzą swój kres, tracą głowę, zdolność racjonalnego myślenia, dokonują czynów gwałtownych na sobie lub innych. Wyżywają się na przedmiotach i swym ciele.

Nieopanowane afekty i zdolność wpadania w nie to pozostałość po naszych bardziej prymitywnych przodkach. Atena to symbol rozwoju kobiecości ku większej świadomości realnego świata i wiedzy o nim, ale też zaniedbania kontaktu ze zwykłymi emocjami i braku rozwoju umiejętności robienia rzeczy małych i pięknych. Kobiety z pozytywnym kompleksem Ateny potrafią twórczo wspierać chłopców i mężczyzn, a te z negatywnym kompleksem wyżywają się na dziewczynkach (lub wrażliwych chłopcach), doprowadzając je do utraty rozumu. Takie sceny możemy obserwować w szkołach, w których zimne i sfrustrowane nauczycielki doprowadzają do bezradności i utraty rozumu wrażliwe emocjonalnie dzieci.

Atena narodziła się nie tylko jako dorosła, ale też od stóp do głowy zakuta w zbroję. Co to oznacza?

Zbroja obejmuje i zamyka w formie obręczy ciało. Ciało to żywioł, popędy i spontaniczne emocje. Atena to kobieta racjonalna, używająca na co dzień myślenia, nieskłonna do okazywania żywych emocji i uczuć, a przez to samotna, unikająca bliskości. Nie ma przy niej przyjaciół, mężczyzny ani dziecka. Jest dziewicą, cała jej energia libido przeniosła się w sferę rozważań i intelektu. Jest ukształtowana wedle

zimnej logiki, gdzie nie ma miejsca na dotyk, empatię czy czułość. Jest silna i samodzielna, ale też samotna na drodze ambitnego życia. Jej zbroja symbolizuje silną strukturę „ja” z ostro wyznaczonymi granicami i twarde mechanizmy obronne. Taka kobieta nie prosi o pomoc ani nie przyznaje się do bezradności. Nie odsłania swego wnętrza, unika bliższych i ciepłych relacji, aby nie popaść w zależność, która kojarzy się jej ze słabością. Woli walkę czy samotne dążenie do celu niż zwiążanie się z kimś, z kim trzeba prowadzić nieustanne negocjacje.

Grecy wierzyli, że bogini przekazała im podstawowy kodeks moralny, a więc była sprawiedliwa?

Tak, z tym, że jej sprawiedliwość i moralność nie wynikają z czystej empatii, lecz z mądrości. Nie brakuje jej żywej wyobraźni, pomysłowości i intuicji. Atrybutem Ateny jest sowa – ptak widzący w nocy. Atena rozświetla swym umysłem i instynktowną intuicją mroki rzeczywistości. Umie korzystać z chłodnej logiki, twórczego umysłu, który trenowała od wczesnego dzieciństwa. Atena rozumie rzeczywistość, patrząc z perspektywy dziejów, i z tej rozumnej mądrości wynika jej moralność.

Kodeks Ateny porządkujący stosunki międzyludzkie i współżycie ludzi można nazwać „rozumnym humanizmem”, który zastępuje archaiczne prawo siły, okrucieństwa i wyniszczających wojen. Kontynuuje ona niejako proces wprowadzania racjonalnych zasad do stosunków międzyludzkich zapoczątkowany przez Zeusa. Ona jest ministrem sprawiedliwości w olimpijskim rządzie.

Udział kobiety w życiu społecznym, którym rządzą mężczyźni, czego przykładem jest postawa Ateny, budzi szacunek nawet nas współczesnych, kiedy tyle się mówi o prawach kobiet.

To ilustracja mądrości starożytnych, którzy potrafili zrozumieć możliwości i ograniczenia duszy kobiecej i duszy

męskiej. Ranga Ateny, córki Zeusa, w panteonie, i jej wkład w mądrość społeczną starożytnych Greków może nas zadziwiać. Kobieta uczestniczyła w tworzeniu podstaw ich życia zbiorowego. Potrafiła władać rozumem i nadać mu społeczną rangę. Uczestniczyła w skoku cywilizacyjnym od archaicznej społeczności plemiennej do zorganizowanej społeczności państwowej. Jej przykład dowodzi, moim zdaniem, że wysoko zorganizowane i szczęśliwe społeczności opierają się na wysokiej kulturze współpracy świata męskiego i kobiecego. Rozkwit starożytnych Aten opierał się na współpracy męskiej inteligencji z kobiecą mądrością. Ani skrajny matriarchat, ani skrajny patriarchat nie dają szczęścia. Pierwszy równa wszystkich w dół i traktuje obywateli jak niepełnosprawne dzieci, a drugi zmusza wszystkich do ciężkiej pracy i walki o przetrwanie, nie dając chwili wytchnienia i radości z życia.

Droga rozumu, zarządzana przez wzorce męskie, odrywa myślenie od natury, której głos najlepiej wyrażają wzorce kobiece. Głos przyrody daje większe prawo silniejszym pod względem biologicznym i nakazuje solidarność ze względu na dziedziczne związki, pochodzenie, przynależność gatunkową. Wygrywa silniejszy wojownik oraz zdrowa, bardziej wytrwała i zdolna do rodzenia dzieci kobieta. Rozum wprowadza inną zasadę. Kobieta nie musi rodzić dzieci i służyć mężczyźnie, może współpracować z nim na równych prawach i towarzyszyć mu w jego działalności na polu wojennym i społecznym.

Ten typ kobiety interesuje się mężczyzną, który prezentuje nie tylko siłę, dzielność i odwagę, ale także rozsądek, inteligencję, kreatywność i stawia sobie wyższe cele obejmujące dobro wspólnoty. Kobieta w typie Ateny na dalszym planie stawia związki uczuciowe, które wiążą ją z najbliższym otoczeniem od wczesnego dzieciństwa. Rezygnując z myślenia w kategoriach rodziny, rodu i plemienia,

wyznacza sobie cele i zadania na poziomie społecznym i kulturowym. Uczestniczy w kulturze rozumu i budowaniu sfery intelektu i ducha. Poczucie sprawiedliwości nie opiera się w jej filozofii na przynależności do klanu, lecz na ocenie postawy społecznej i zachowania.

Atena potrafi myśleć logicznie, co było nowatorskim rozwiązaniem w czasach starożytnej Grecji. Jeszcze dziś możemy podziwiać opanowanie i rozwagę tej bogini. Cechy te stoją w opozycji do matriarchalnego oblicza takich bogiń, jak dumna i zazdrosna Hery czy oszalała na punkcie własnej córki Demeter. Pierwsza wielbi dzieci własne, a cudze nienawidzi, a druga widzi w dziecku tylko bezradną istotę, która zginie bez jej opieki, nie dostrzega jej możliwości stworzenia związku z mężczyzną i niezależnego prawa do samorealizacji w dorosłym życiu poza sferą jej kontroli i opieki.

Jaka jest współczesna Atena?

Współczesna pozytywna kobieta w typie Ateny obdarzona jest chłodną inteligencją, używa rozumowej argumentacji, panuje nad emocjami. Jest nastawiona na skuteczność w działaniu, mierzy w sukces, szczyci się swoją niezależnością, siłą i władzą. Jest pewna siebie i zna swoje miejsce w życiu. Potrafi planować, podejmować decyzje i szuka wyzwań. Jest świetnym współpracownikiem dla rozsądnych i kreatywnych oraz myślących globalnie mężczyzn. Nie ulega manipulacji i nie lituje się nad słabymi kobietami i mężczyznami. Ceni zaradność i społeczne myślenie, a tępi kumoterstwo, lenistwo czy egoizm. Nie idzie na układy, gdy inni stawiają na powiązania rodzinne, partyjne, polityczne czy fałszywe przyjaźnie. Potrafi odważnie przeciwstawić się silniejszemu. Szuka źródła problemu i dróg, które prowadzą do jego rozwiązania. To kobieta konsekwentna i otwarta na negocjacje, ale przekonają ją jedynie ważne i rozsądne

argumenty. Nie toleruje ludzkiej głupoty i pobłażania słabościom, na przykład nałogom, hipochondrii, kręactwu, kłamstwu, prymitywnej niesprawiedliwości. Jest samodzielna w wielu sferach, zwłaszcza na polu zawodowym, społecznym, intelektualnym, artystycznym, duchowym. Jedynie sfera uczuć i bliskich bezinteresownych więzi pozostaje w jej życiu *terra incognita*.

Współcześnie dużo kobiet przypomina samodzielną i kreatywną Atenę. Nie zawsze jednak jej wzorzec czyni kobiety szczęśliwymi. Kiedy kompleks Ateny staje się przekleństwem hamującym rozwój kobiecości?

Negatywny typ Ateny nadmiernie wywyższa intelekt i racjonalne spojrzenie na rzeczywistość. Tego typu kobieta tłumi w sobie lub innych wszystko, co wskazuje na słabość i zależność kobiety w jej oczach: niedyspozycyjność z powodu miesiączki, zakochanie, uprawianie seksu – zwłaszcza na męskich warunkach – ciężę u siebie i innych kobiet, opiekę nad małym „wrzeszczącym” dzieckiem, które nie rozumie, co się do niego mówi. Pełna kontrola nad życiem seksualnym, które pozbawia rozumu, oraz rodzeniem dzieci, które „wyłącza z życia” i „odbiera wolność”, to dla niej podstawa bliższych stosunków z mężczyzną. Jej zdaniem to kobieta jest jedynym właścicielem „swego brzucha”.

Negatywna Atena jest nieprzychylna wszelkim chorobom i skargom, które uznaje za uzalanie się nad sobą. Odrzuca, pomija lub krytykuje wszystko, co wskazuje na wrażliwość kobiecą i wydaje się nieprzydatne: poezję, romantyzm, odpoczynek, pokojowe współistnienie i łagodzenie sporów. Jest nieprzejednana w egzekwowaniu kar, nazywaniu rzeczy po imieniu i nie liczy się z cudzymi uczuciami. Okazywanie jej swoich uczuć mierzi ją, a liczenie na litość jeszcze ją rozwściecza.

Preferując zimną inteligencję i niezależność, kobieta z negatywnym kompleksem Ateny nie rozwija inteligencji uczuciowej. Nie jest zdolna do równoprawnego partnerstwa. Jeśli ma dzieci, traktuje je jak istoty dorosłe, nieświadomie je odtrąca lub wymaga wojskowej dyscypliny, nie rozumie ich zwykłych potrzeb i słabości. Uważa, że zginą, jeśli nie będą silne, zaradne i wykształcone. Nawet jeśli robi sobie makijaż, czyni z niego perfekcyjną zbroję broniącą dostępu do jej wnętrza. Podobnie inne „upiększzenia” traktuje jako maskę, za którą może ukryć swoje prawdziwe oblicze.

Jako matka bez skrupułów oddaje dzieci dziadkom na wychowanie lub do żłobka. Nie interesuje się nimi lub czeka z niecierpliwością, kiedy dorosną i będą samodzielne, by można z nimi rozmawiać poważnie. Dziecięce emocje i słabości uznaje za „udawanie” i „szantaż”, czemu nie wolno się poddać. Kiedy jej dziecko popełnia gafę lub czegoś się boi, nazywa to brakiem wstydu i honoru. Jeśli jest nauczycielką, tępi dzieci „głupie”, które „nie myślą”, zabrania jakiegokolwiek „histeryzowania”. Jest wściekła, kiedy ktoś staje w obronie dziecka, które nie spełnia jej wymagań. Dziecko jeszcze niedojrzałe, nadwrażliwe i emocjonalnie pogubione w chwili złości najchętniej by „zatłukła”. Dla niej jedynym argumentem są konkretne osiągnięcia, obiektywne wyniki oraz ambicja i honor. Inne kryteria to dla niej kłamstwo, kombinowanie, udawanie. Wychowanie i nauczanie dla kobiety-Ateny to rodzaj wojskowego drylu. Życie jest dla niej pracą i obowiązkiem, a nie „zabawą”.

Nieprzypadkowo w naszych czasach tego typu kobiety znajdują ważne miejsce w środowisku agresywnej polityki, biznesie, reklamie, mediach czy w kręgach skrajnych feministek, które odrzucają i deprecjonują niemal wszystko, co kojarzy się z tradycyjnym modelem kobiecości. Wiele „negatywnych Aten” zarządza na przykład działami

personalnymi w dużych firmach, gdzie pod płaszczykiem doboru personelu odrzuca się osoby kreatywne, wrażliwe i niepoddające się metodom bezwzględnej eksploatacji pracownika. „Zimna Atena” z surową satysfakcją i bez skrępowań działa dla dobra wspólnego, które nazywa się „interensem firmy”. Cięża, choroba, małe dzieci, opieka nad matką czy babcią, przejściowe kłopoty pracownika to jego „prywatna sprawa”, o której lepiej nie mówić oschłej Atenie.

Zdaniem skrajnych feministek każdy związek heteroseksualny oznacza opresję kobiety...

Skrajne feministki, myśląc zbiorowo, a nie indywidualnie, odsuwają na bok swoje sprawy osobiste, kierują się zimnym intelektem i radykalnym pojęciem sprawiedliwości, walczą o nią na każdym kroku. Zrobią wszystko, dopóki wróg nie zostanie pokonany, gdyż mają w swej głowie obraz upokorzonej kobiecości. Często osobisty uraz jest wiodącym motywem pójścia drogą „rewolucji feministycznej”. Swoje możliwości i całą energię życiową kierują wtedy na walkę o „sprawiedliwość” dla wszystkich kobiet. „Rasa kobieca” jest definiowana w opozycji do „rasy męskiej”. Walka o sprawę to święty obowiązek. Psychologia dowodzi, że na takie i inne utopijne ideologie najbardziej podatne są jednostki zranione psychicznie, z poważnymi deficytami w obrazie własnej wartości i tożsamości. Zbawianie świata zastępuje drogę wewnętrzną realizacji.

Ponieważ w dorosłym życiu nie ma idealnej kobiecości, tylko różne drogi indywidualne, oparte na różnych wzorcach i wyrażające się w mozaice cech (dodajmy: także męskich), zbuntowane Ateny swą „idealną kobiecość” rozumieją jako zakonserwowany model nienaruszonej dziewczynki. Są one dumne ze swych atrybutów, ale nie pozwalają ich „używać” bez zgody. Zgoda może być tylko na ich warunkach. Wszystko, co dotyczy sfery intymnej i

osobistej, może być naruszeniem, niesprawiedliwością lub gwałtem. Jest zrozumiałe, że będąc w takim stanie świadomości, „negatywna Atena” postrzeżga mężczyzn jako agresorów czyhających na wolność i godność kobietą, a płodność i macierzyństwo uznaje za coś, co może ją ograniczać bądź dewaluować. Mówiąc ściślej, formułując takie poglądy kobieta w typie Ateny nie wyraża się indywidualnie jako „ja kobieta”, lecz jako „my kobiety”. To nadaje ideologicznego, wręcz religijnego charakteru jej walce. „Religia feministyczna” to zjawisko psychologiczne i kulturowe.

Atena w negatywnej wersji to wzór życia dla kobiet, które nie doświadczyły ciepła macierzyńskiego, doznały upokorzeń i nie miały prawdziwego dzieciństwa. Musiały być od dziecka dorosłe. W efekcie ich naturalnym powołaniem jest wiedza, rozum, sukces, siła, władza, budowanie i egzekwowanie prawa, włączenie się w wielkie projekty społeczne. Jeśli osiągną sukces w wymiarze ogółu i sferze logicznej, „zimnej”, mają szansę na dopełnienie w sferze osobistej i „cieplej”. Nasuwa się tu przykład Marii Skłodowskiej-Curie, która wytrwałą pracą zdobyła sławę i odniosła sukces w męskim wówczas świecie, ale potrafiła się odnaleźć w działalności patriotycznej i dobroczynnej. Polska była dla niej zastępczą rodziną, a osoby chore na raka zastępczymi dziećmi.

Czy kobieta w typie Ateny może być szczęśliwa?

W wersji negatywnej nie, w wersji pozytywnej tak. Rodzimy się z pewnymi predyspozycjami psychicznymi i doświadczenie psychologiczne mówi nam, że trzeba wybrać sobie jakąś tożsamość. Nie można mieć kilku osobowości jednocześnie. Kobieta, u której przeważa inteligencja zmysłowa i uczuciowa, może zrealizować swój potencjał poprzez opiekuńczość, okazywanie serca bliskim czy działając w kontakcie z naturą i sztuką. Spełni się ona tam, gdzie

jest piękno, łagodność, bliskość czy duchowość rozumiane w kategoriach przeżywania blasków i cieni ludzkiego życia oraz służenia innym.

Kobieta idąca drogą Ateny o męskich cechach zrealizuje swoją siłę i poczucie niezależności na drodze kariery intelektualnej, moralnej dyscypliny, wykorzystania rozumu i przywilejów władzy. Lepiej odnajdzie się w działaniu na rzecz ogółu niż w wymiarze wąsko pojętego życia osobistego. Dopełnieniem obu tych postaw może się stać druga połowa życia.

Z upływem czasu zmienia się nasza tożsamość?

W pierwszej połowie życia, zwanej naturalną, główną rolę w rozwoju odgrywają nasze zdolności i możliwości uwarunkowane budową mózgu, cechami temperamentu, a więc wrodzony wzorzec psychofizyczny. Duże znaczenie mają wczesne doświadczenia wynikające z wychowania.

Natomiast w drugiej połowie życia możemy skupić się na rozwoju duchowym, gromadzeniu i wyrażaniu mądrości oraz doświadczaniu pełni życia. Na tym etapie w większym stopniu dochodzi do głosu autorefleksja i świadomość wielu kierunków rozwoju tożsamości. Wtedy kobieta z kompleksem Ateny ma szansę złagodzić swoje obyczaje i chociaż była nie dość czułą matką i partnerką, może stać się ciepłą i opiekuńczą babcią kochającą wnuki i potrafiącą nawiązać z nimi bliskie relacje.

Kobieta w typie Ateny już na starcie realizuje cele drugiej połowy życia, związane z funkcjonowaniem społecznym, i dlatego ma trudniej. Ma więcej do zrobienia i musi myśleć jak dorosła, będąc jeszcze dzieckiem.

Mit o Atenie pokazuje, że kobiecość można kształtować na wiele sposobów. O rozwoju decyduje to, co udało się dobrego otrzymać w dzieciństwie, a nie braki. Atena ma kochającego ojca, a jeżeli przynajmniej jeden rodzic kocha

dziecko, to ma ono szansę rozwijać się w duchu tej miłości. Bycie Ateną ma swój istotny pozytywny wymiar. Jest ona kobietą inteligentną, sprawczą, kieruje się zasadami i potrafi kooperować z dojrzałymi i utalentowanymi mężczyznami o wielkim sercu. Poczucie własnej wartości pozwala jej świadomie wybierać życiową drogę bez uzależniania się od mężczyzn. Nasze czasy sprzyjają kobietom tego typu, byle tylko nie popadały one w skrajność. Z mojego doświadczenia terapeutycznego wynika, że kobiety o dużej wrażliwości artystycznej i duchowej nie powinny „na siłę” iść drogą Ateny.

Żyjemy w czasach rozumu, ale też wielkiego globalnego społeczeństwa. Mądre kobiety, które są gotowe kontynuować zdobycze poprzednich pokoleń, to skarb zachodniej kultury. Realizują się w polityce, sztuce, nauce, biznesie. Jeśli nie przechylają się zbyt mocno w stronę męskiego świata i pozostają w zgodzie z sobą, wnoszą wiele do życia rodzinnego, a zwłaszcza społecznego.

Trzeba podkreślić, że siła Ateny jest związana z sercem, jakie okazał jej ojciec. Można tu mówić też o wadze miłości, jaką darzą się rodzice dziecka. Bo w tle jej wyobraźni przewija się miłość jej matki, Metis. W psychoterapii niejednokrotnie wychodzi na jaw, że dziecko niekochane przez matkę, odrzucone i niechciane, traktowane jak niedorajda, żyje w sposób niepełny. Zamiast się rozwijać i korzystać z okazji, wycofuje się, odkłada życie na później. A w przypadku Ateny tak nie jest. Będąc od czasu do czasu nieszczęśliwą w codziennym życiu, bo i Zeus nie ma dla niej zbyt wiele czasu, i Hera jest jej nieprzychylna, Atena udziela się na rzecz szczęśliwego i mądrego państwa. Kompensuje swoje osobiste braki wielkim wysiłkiem dla ludzkości. Taka droga też może być drogą do osobistego szczęścia. Działa tu znana od starożytności zasada, że w życiu trzeba odnaleźć swe osobiste powołanie. Atena takie powołanie odnalazła. Wydaje

się, że czuła w głębi duszy miłość biologicznej matki, która była gotowa umrzeć, zakochując się w Zeusie.

Kobiety oddane dobroczynności to często mądre sieroty lub półsieroty. Pozytywna strona Ateny ujawnia się poprzez zmysł mądrości, szerokie horyzonty widzenia swej roli i działanie dla dobra wspólnego. Miejsce małej rodziny w jej przypadku zajmuje rodzina społeczna, cała kultura czy nawet ludzkość. Z psychologicznego punktu widzenia jest lepiej, jeśli w tej wielkiej rodzinie przewidziane jest miejsce zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn. Zarówno dla kobiecych mężczyzn, jak też kobiet, które kochają dzieci, i kobiet uduchowionych bądź o artystycznej duszy.

Dużo się mówi o miłości macierzyńskiej i jej znaczeniu dla rozwoju dziecka. Mit o Atenie dowodzi, jak ważna jest również miłość ojcowska i wiara ojca w to, że jego dziecko ma wielki potencjał.

Miłość i uznanie ojca – jak pokazuje to historia Ateny – różni się od miłości i uznania matki, jakie prezentuje na przykład Demeter wobec Kory. Psychologia mężczyzny jest surowsza i bardziej krytyczna, a kiedy dokonuje on wyborów, ma głębsze, przemyślane i przez to trwalsze podstawy niż czyni to matka wobec kochanego dziecka. Zeus przestraszył się, kiedy Atena miała się urodzić, bowiem przepowiednia mówiła, że narodziny dziewiczej sówiookiej córki rozpoczną niekorzystny dla niego bieg wydarzeń. Kiedy jednak rozpoznał w Atenie swoje dziecko, dał jej wielki kredyt zaufania, powierzył największe tajemnice Olimpu. Dzięki ojcu Atena wzbogaciła kobiece wyczucie natury o męski zmysł organizacyjny. Potrafiąc patrzeć w przyszłość, Atena wprowadziła w czyn mądre rozwiązania służące ludziom, od uprawy roli i hodowli drzewka oliwnego, przez wprowadzenie zasad wojny sprawiedliwej i pokojowego współistnienia z poszanowaniem różnic, po ducha sztuki i

pielęgowania rozumu, które uczą panowania nad niskimi emocjami, popędami i afektami. Znając ducha męskiego, Atena przekuła go w bardziej wrażliwą niż dotychczas filozofię życia opartą na rozumnej myśli i sprawiedliwej rozwadze. W niesprzyjających warunkach, dzięki obdarowaniu córki tym, co miał najlepsze, Zeus uruchomił w niej najlepsze strony osobowości.

Ten częsty motyw mitologiczny traktowania dziecka jako zagrożenia i kłopotu jest wciąż aktualny. Rodzic, który nie radzi sobie z negatywnymi emocjami w stosunku do dziecka, prędzej czy później albo to dziecko znienawidzi, zaniedba lub porzuci, albo zaakceptuje i da mu to, co najlepsze, da szansę na osiągnięcie osobistego szczęścia, zrealizowanie swego potencjału. Lawirowanie między akceptacją a odrzuceniem to w istocie odrzucenie. Rodzic, który dostrzega trudność akceptacji i wychowania dziecka do dorosłego samodzielnego życia, ale znajduje wreszcie rozwiązanie, staje się znacznie dojrzały i bardziej uważny niż rodzic, który od początku akceptuje dziecko i uważa, że jego miłość jest jedyna i najlepsza.

W epoce rozwodów, kiedy prawie połowa dzieci staje się pólsierotami i jest świadkami nieustannych rozgrywek bądź wojen między rodzicami, to problem narastający. Również wychowanie pólsierot w małżeństwach gejowskich czy lesbijskich nie jest alternatywą dla dziecka, które musi jakoś poradzić sobie z biologiczną i psychologiczną płcią. Musi się określić jako jednostka, jako członek grupy społecznej oraz członek subkultury męskiej i żeńskiej. W wychowaniu dziecka wzorce męskości i kobiecości jako filary tożsamości osobistej i dwie podstawowe subkultury życia społecznego muszą być wyraźnie dookreślone jako wartości duchowe.

Pocieszające jest to, że druga połowa życia może być czasem, w którym pojawiają się nowe wzorce, które w dialogu z wzorcami z pierwszej połowy życia mogą stworzyć nową, pełniejszą jakość.

W pierwszej połowie życia wzorce kobiecości i męskości to eksplozja i eksperyment, erotyka, popędy, żywioły, ekstaza, rozpacz, śmierć, umieranie. Natomiast w drugiej połowie to podsumowanie, wnioski i sprawozdanie. W pierwszej fazie dialog i spotkanie to pełne napięcie zderzenie, konflikty i rozczarowania, a w drugiej to rozmowa, która ma wiele poziomów. Obejmuje ciało, emocje, uczucia, rozum, intelekt, sztukę, życie rodzinne, społeczne, państwowe, duchowe, religijne. Rozgranicza też aspekty indywidualny i zbiorowy. Kobiecość i męskość uzyskują w tym dialogu wzorców męskości i kobiecości wiele form i konfiguracji. Tak w życiu wewnętrznym, jak i zewnętrznym.

Atena pogodziła dwa silne i pozytywne wzorce naturalnej kobiecości i rozumnej męskości, w szczególności w wymiarze zbiorowym. W tym dialogu na dalszy plan zszedł wymiar macierzyński, ale w istocie zrealizował się on na planie zbiorowym, była matką dla ludu ateńskiego, wspierała silnych i zdolnych synów narodu, a nie obcych, nierobów i nieudaczników. Pominęła w swej kobiecości aspekt ciała, zmysłów i życia erotycznego, dlatego początki jej życia, kiedy zmysły i emocje są na pierwszym planie, to okres ciszy w jej biografii. Kto wie, czy na jej późniejszym życiu nie zaważył uraz spowodowany tym, że kąpiącą się podglądał Tejrezjasz? Pozbawiała go za to wzroku. Miała więc ciało, ale tylko ślepy Tejrezjasz mógł opowiadać jak jest piękne.

Wiele dziewczynek wycofuje się z życia erotyczno-uczuciowego w kontaktach z mężczyznami, kiedy dozna tego rodzaju urazu lub po prostu silniejszego zawodu w pierwszych kontaktach erotycznych. Niektórym z nich wydaje

się, że jedyna pozytywna droga, jaką mogą iść, to dziewicza i społeczna droga Ateny. W mojej praktyce terapeutycznej obserwuję silny pęd do wiedzy u kobiet, które doznały urazu czy szoku emocjonalnego w dziedzinie seksualnej, na przykład w wyniku molestowania w dzieciństwie. Nie zmienia to faktu, że droga Ateny może być piękna, fascynująca i na swój sposób szczęśliwa.